

Wykorzystanie geoturystyczne kamieniołomów Śnieżnickiego Parku Krajobrazowego

Aneta Marek, Anna Wiśniewska

Abstrakt. Celem artykułu jest przedstawienie i ocena potencjału geoturystycznego 12 wybranych kamieniołomów położonych na terenie Śnieżnickiego Parku Krajobrazowego oraz wskazanie możliwości ich wykorzystania. W wyniku przeprowadzonych badań można stwierdzić, że duży potencjał geoturystyczny badanych obiektów jest obecnie niewykorzystany. Wiele wyrobisk po odpowiednim przygotowaniu może zostać zaadaptowanych na cele naukowe, dydaktyczne, jak również sportowo-rekreacyjne i kulturalne. Obecnie, tylko niektóre kamieniołomy, jak np. w Kletnie, są miejscem realizacji ćwiczeń terenowych i zajęć dydaktycznych studentów różnych kierunków przyrodniczych i młodzieży szkolnej. Wskazany byłby rozwój w zakresie odpowiedniej infrastruktury. Obiekty te nie są dostatecznie wyeksponowane, brak jest ścieżek dydaktycznych, tablic informacyjno-promocyjnych, obiektów małej architektury drewnianej służącej wypoczynkowi. W niektórych wyrobiskach tworzy się nielegalne wysypiska śmieci i paleniska. W innych, natomiast, widoczna jest niekontrolowana sukcesja roślinności, co sprawia, że kamieniołomy stają się „niewidoczne” i nieatrakcyjne.

Słowa kluczowe: Masyw Śnieżnika, kamieniołomy, geoturystyka

Abstract. Geotouristic potential of quarries located in Śnieżnik Landscape Park. The aim of this paper is to present and evaluate geotouristic potential of chosen quarries located in Śnieżnik Landscape Park as well as to indicate possible uses for these objects. Field studies covered 12 locations and show that although the quarries' geotouristic potential is significant, it is now untapped. The conducted studies suggest that after adequate preparations many workings could be adopted for scientific, didactic, cultural, and sport and recreational purposes. Right now, only few quarries, e.g. Kletno quarry, are being used as a place of field studies carried out by natural sciences students and pupils. Further infrastructure development should be advised. The discussed objects are not visible enough, there is a lack of didactic paths, signboards and wooden, recreational facilities. Anthropogenic factor poses a hazard to some of the workings due to illegal landfills and firepits whereas in other places uncontrolled plant succession is noticeable and makes the quarries unappealing and hidden from sight.

Keywords: Śnieżnik Massif, quarries, geotourism

Wstęp

Śnieżnicki Park Krajobrazowy (SPK) znajduje się w południowo-wschodniej części województwa dolnośląskiego, na terenie wschodniej części powiatu kłodzkiego. Ten pierwszy park krajobrazowy w Sudetach utworzony został w 1981 r. w celu ochrony wartości przyrodniczych, krajobrazowych, historycznych i kulturowych znajdujących się na terenie pasm górskich: Masywu Śnieżnika, Gór Bialskich i Gór Złotych (Krajewski i Raszka 2011). Teren SPK znany jest z wielowiekowej działalności górniczej. Do głównych surowców skalnych, które na jego terenie wydobywano należy zaliczyć marmury, bazalty oraz gnejsy. Celem artykułu jest przedstawienie i ocena potencjału geoturystycznego wybranych kamieniołomów SPK oraz wskazanie możliwości wykorzystania tych obiektów.

Metodyka

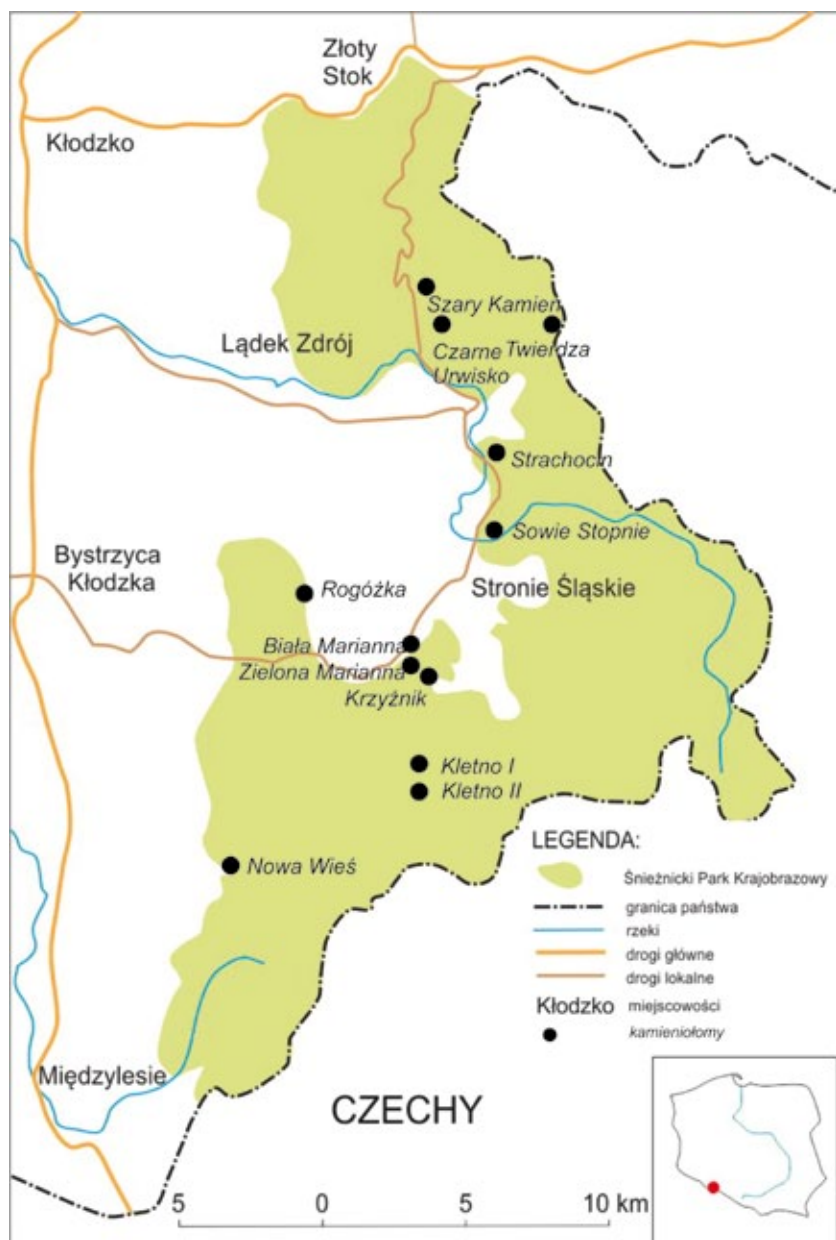
Badania podzielono na dwa etapy: kameralny i terenowy. W trakcie prac kameralnych dokonano kwerendy publikacji oraz analizy materiałów kartograficznych. Przeprowadzono też waloryzację wybranych geostanowisk. Badania terenowe prowadzono w okresie od stycznia do września 2016 r. W ich ramach dokonano rozpoznania terenu i oceny stanu 12 kamieniołomów (ryc. 1). Sporządzono również szczegółową dokumentację fotograficzną.

Obiekty te podzielono na dwie grupy. W pierwszej opisano kamieniołomy, których walory turystyczne są lub były już wykorzystane (na cele turystyczne lub dydaktyczne). W drugiej grupie znalazły się te wyrobiska, których potencjał geoturystyczny nie został dostrzeżony i wykorzystany.

Wyniki

Kamieniołomy wykorzystywane (geo)turystycznie

Pierwszym wykorzystywanym turystycznie kamieniołomem jest Kletno I. Główną atrakcją tego miejsca są odsłaniające się marmury w otoczeniu łupków, o miąższości kilkudziesięciu metrów, zafałdowane w izoklinalne fałdy (Koszela i Marek 2011). Prace w kamieniołomie prowadzone były od ok. 1865 do 1993 r. (Ciężkowski 1986). Jego zamknięcie spowodowane było niekorzystnym oddziaływaniem na Jaskinię Niedźwiedzią (Koszela i Marek 2013). Fragment dna wyrobiska zalany jest wodą. Kamieniołom jest widoczny ze szlaku turystycznego (fot. 1) biegnącego w kierunku Jaskini Niedźwiedziej i Śnieżnika (1425 m n.p.m.). Kamieniołom Kletno I był jedynym na omawianym terenie, który wykorzystywany był podczas imprez kulturalno-turystycznych. W latach 2003-2011 na terenie kamieniołomu organizowano imprezę sportowo-rekreacyjną dla dzieci i młodzieży z Polski i z Czech – „Lato Jaskiniowców” (fot. 2). Projekt zrealizowany był przez Biuro Promocji i Rozwoju Gminy oraz Biuro Działalności Gospodarczej Urzędu Miejskiego w Stroniu Śląskim, a współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu INTERREG III A Czechy – Polska (www.stronie.pl...). Drugą imprezą, która odbyła się na terenie kamieniołomu Kletno I było „Lato Misia Jaskiniowego” w 2011 r.

Ryc. 1. Lokalizacja kamieniołomów Śnieżnickiego Parku Krajobrazowego
Fig. 1. Localization of quarries in Śnieżnik Landscape Park

Fot. 1. Kamieniołom Kletno I (fot. A. Marek)

Photo 1. Quarry Kletno I

Fot. 2. Impreza turystyczna „Lato jaskiniowców” (źródło: <http://fakty.interia.pl/dolnoslaskie...>)

Photo 2. Tourist event “Summer of cave-men”

W 2013 r. przez kilka miesięcy na terenie kamieniołomu funkcjonował park linowy, który zdemontowano, z uwagi na jego zagrożenie dla występujących tam gatunków – storczyka Fuchsa (*Dactylorhiza fuchsii subsp. Fuchsie*) i storczyka kukawka (*Orchis militaris*) (Świerkosz i Reczyńska 2010).

W kamieniołomie Kletno II warte zobaczenia są odsłaniające się soczewy marmurów kalcytowo-dolomitowych o miąższości ok. 30 m. Występują one w otoczeniu łupków łuszczkowych i chlorytowych. Kamieniołom marmuru Kletno II działał w latach 1959-1967. Jego zamknięcie spowodowane było niekorzystnym oddziaływaniem na położoną w pobliżu Jaskinię Niedźwiedzia. Obecnie we wnętrzu kamieniołomu znajduje się tablica edukacyjna oraz ławki do wypoczynku.

Kolejnym kamieniołomem ŚPK jest Czarne Urwisko. Położony jest on na stoku Strzybnika (720 m n.p.m.) w okolicy Łądka-Zdroju. Stanowi on pozostałość komina wulkanicznego, którego skały tworzą cztero-, pięcio- i sześcioboczne bazaltowe słupy. Wytworzyły się one wskutek naprężeń w stygnącej lawie. Powstające pęknięcia prostopadłe do powierzchni ochładzania zwane są ciosem termicznym. W XIX w. funkcjonował tutaj kamieniołom, który odsłonił ok. 60 m wysokości ścianę. Szczytowa krawędź dawnego kamieniołomu została wykorzystana jako platforma widokowa, na której od połowy XIX w. do 1945 r. znajdowała się altana. Warto dodać, że ze względu na swoje walory obiekt został wpisany do „Katalogu obiektów geoturystycznych w Polsce”. Do górnej krawędzi kamieniołomu prowadzi oznakowana ścieżka, skąd roztacza się panorama Masywu Śnieżnika. Dostęp do dolnych partii wyrobiska utrudnia porastający las mieszany.

Następnym obiektem jest kamieniołom położony na stokach Szarego Kamienia (495 m n.p.m.). Występujący tu bazalt tworzy komin wulkaniczny o średnicy kilkudziesięciu metrów. Skały charakteryzują się nieregularną budową słupową, w górnej części budową kulistą. Eksploatację bazaltu rozpoczęto w XIX w., tworząc dwa wyrobiska na przeciwległych krańcach złoża. W 1991 r. część wyrobisk została zaadaptowana na strzelnicę myśliwską.

Obiektem, który został częściowo zagospodarowany na cele turystyczne jest kamieniołom gnejsów w Goszowie. W wyrobisku wydobywane były gnejsy śnieżnickie, słojo-oczkowe z przelawiczeniami gnejsów słojoych, a w środkowej części kamieniołomu

Fot. 3. Struktury geologiczne w kamieniołomie Krzyżnik (fot. A. Marek)

Photo 3. Geological structures in the Krzyżnik's quarry

widoczne są wkładki amfibolitów. Kamieniołom funkcjonował do 1945 r. Wysokość ścian dochodzi do 30 m. Wnętrze kamieniołomu porośnięte jest roślinnością. Nad nim wznoszą się skały zwane „Sowimi Stopniami” (Marek 2015). W miejscu tym zainstalowano tablicę, na której zaprezentowano panoramę Gór Białskich i Masywu Śnieżnika wraz z krótką informacją fizycznogeograficzną. Wykorzystano również elementy małej infrastruktury drewnianej (stół i ławki), tworząc miejsce do wypoczynku.

Kamieniołomy niewykorzystywane turystycznie

Na terenie ŚPK znajduje się wiele kamieniołomów, które pomimo swojego potencjału geologicznego nie są w żaden sposób wykorzystywane. Przykładem są wyrobiska marmuru na stokach Krzyżnika (710 m n.p.m.). Szczyt ten zbudowany jest z łupków łyszczykowych serii strońskiej z soczewkami i warstwami łupków amfibolowych i amfibolitów oraz marmurów kalcytowych (Koszela 1997). W skałach tych występują m.in. granat, staurolit oraz kalcyt. Na stokach Krzyżnika marmury eksploatowano od połowy XIX w. w wyrobiskach znanych jako Biała Marianna i Zielona Marianna (Mazurski 2010). Marmury te są barwy białej z licznie występującymi plamami i smugami o zabarwieniu beżowym, różowym, szarym, szarozielonym i czarnym. Tworzą one kilkumetrowej miąższości warstwy, lokalnie zafałdowane w formie fałdów obalonych, niekiedy o amplitudach dochodzących do kilku metrów. W XIX w. kamieniołomy w Stroniu stały się obiektem zainteresowania turystów i kuracjuszy: „Wkrótce całe towarzystwo znalazło się u wejścia do kopalni. Otwór jej miał kształt komnaty tytanicznych rozmiarów, wyrąbanej w skale; ściany olśniewającej białości, rumieniły się miejscami krwawymi żyłkami. (...) W głębi komnaty, po lewej stronie była pieczara, do której wejścia strzegł wiszący nad nią zrąb marmuru zaostrzony na kształt topora (...). Z pieczary tej wypływała woda. (...) Czerwone żyły marmuru zdawały się drgać.” (Urbanowska 1912). Zatem, już ponad 100 lat temu, kamieniołomy stanowiły wielką atrakcję dla odwiedzających kuracjuszy z pobliskiego Łądka-Zdroju. Obecnie w kamieniołomie nie jest prowadzona działalność eksploatacyjna. Z uwagi na niebezpieczeństwo obrywu materiału skalnego wskazane byłoby zabezpieczenie krawędzi wyrobiska.

Kolejnym wyrobiskiem na stokach Krzyżnika jest kamieniołom Krzyżnik. Jego eksploatację rozpoczęto w 1953 r., a zakończono w 1985 r. W dolnej części łomu widoczne są białe wapienie krystaliczne, które stopniowo przechodzą ku górze w łupki łyszczykowe. Najgrubsza warstwa wapieni krystalicznych o miąższości kilku metrów ułożona jest w formie fałdu leżącego (fot. 3), którego amplituda wynosi 20 m, a promień 7 m. W górnej części odsłonięcia widoczne są cieńsze warstwy i soczewy marmurów ułożone w fałdy leżące i obalone (Marek 2015).

Do zupełnie zaniedbanych wyrobisk należy kamieniołom bazaltu, który znajduje się przy granicy polsko-czeskiej na stoku Twierdzy. Jakość złoza bazaltu obniżona jest ze względu na występowanie zgorzeli słonecznej (Zagożdżon 2004). Sporadycznie zaobserwować można tzw. „bomby oliwinowe”. Do wnętrza kamieniołomu prowadzi ścieżka wzdłuż słupków granicznych. Kamieniołom porastają krzewy i drzewa.

Kolejnym zapomnianym kamieniołomem jest Rogóżka, który znajduje się na stokach Wapniska (799 m n.p.m.). Złoże występujących tu marmurów ma kształt wydłużonej równoleżnikowo soczewy o długości 400 m i szerokości 200 m w części zachodniej i 25 m w części wschodniej (Don i in. 1994). Marmury znajdują się w otoczeniu łupków łyszczykowych serii strońskiej i tworzą złożoną strukturę fałdową. W obrębie kamieniołomu zachował się stary wapiennik z 1934 r. Eksploatacja marmuru prowadzona była w latach 1851-1997. W 1885 r. podczas prac górniczych odkryto jaskinię nazwaną „Jaskinią w Rogóźnie”. W 1962 r., w wyniku prac górniczych, jaskinia została całkowicie zniszczona (Bieroński i in. 2009). W kamieniołomie zaobserwowano ślady palenisk oraz nielegalnego wysypiska śmieci.

Następny nieprzydatny turystycznie kamieniołom znajduje się w Strachocinie, przy drodze wojewódzkiej, łączącej Łądek-Zdrój i Stronie Śląskie. W kamieniołomie wydobywano gnejsy śnieżnickie, słojuje, drobnooczkowe. Wysokość ścian kamieniołomu dochodzi do 13 m. Wnętrze kamieniołomu porośnięte jest krzewami.

Ostatnim z analizowanych wyrobisk jest obiekt w Nowej Wsi. W kamieniołomie eksploatuje się gnejsy słojuowo-oczkowe o barwie brunatnej związanej z obecnością minerałów żelaza (magnetyt, hematyt, limonit). Jest on okresowo czynny od 1975 r. Materiał z wyrobiska wykorzystywany był m.in. do usuwania skutków po powodzi w 1997 r. Obiekt administrowany jest przez Nadleśnictwo Międzyzlesie.

Ocena kamieniołomów Śnieżnickiego Parku Krajobrazowego

Tematyka waloryzacji geostanowisk wielokrotnie była podejmowana w literaturze przedmiotu. Problematyką tą zajmowali się m.in. Doktor i in. (2015), Ilnatowicz i in. (2011), Franczak i Listwan (2015), Jureczka i Galos (2010), Knapik i Migoń (2010). W niniejszym artykule wykorzystano metodę waloryzacji zaproponowaną przez Ilnatowicza i in. (2011) [tab. 1].

Tab. 1. Kryteria oceny punktowej (źródło: Ihnatowicz i in. 2011, zmienione)*Table 1. The criteria of point evaluation*

Kryterium	Cechy	Wartość punktowa
I. dostępność terenowa	wysoka: stanowisko leżące przy szlaku turystycznym lub w promieniu 100 m od drogi	3
	średnia: stanowisko położone w oddaleniu od szlaku, dojście do 10 minut marszu	2
	niska: stanowisko położone z dala od szlaku lub długie, utrudnione dojście, sukcesja roślinności	1
II. stopień zachowania	wysoki: dobrze zachowane i czytelne struktury geologiczne, niezniszczone	3
	średni: mało czytelne struktury geologiczne, częściowa degradacja	2
	niski: bardzo słabo czytelne struktury geologiczne, znaczna degradacja	1
III. wartość naukowa	wysoka: unikatowe stanowisko w skali regionalnej, duża liczba publikacji	3
	średnia: istotne dla regionu, opisywane w publikacjach naukowych	2
	niska: znaczenie lokalne, mała liczba publikacji	1
IV. wartość edukacyjna	wysoka: reprezentuje dużą liczbę zagadnień geologicznych, posiada duże walory turystyczne	3
	średnia: reprezentuje kilka zagadnień geologicznych, posiada walory turystyczne	2
	niska: reprezentuje małą liczbę zagadnień, nie posiada walorów turystycznych	1

Waloryzacji poddano 12 kamieniołomów (tab. 2). W ocenie uwzględniono kryteria dostępności terenowej, stopnia zachowania, wartości naukowej i edukacyjnej.

Tab. 2. Ocena kamieniołomów Śnieżnickiego Parku Krajobrazowego (opracowanie własne)*Table 2. Point evaluation of the Śnieżnik Landscape Park quarries*

Stanowisko (rodzaj skały, miejscowość)	I	II	III	IV	Razem
Kletno I (marmur, Kletno)	3	3	3	3	12
Kletno II (marmur, Kletno)	3	3	3	3	12
Czarne Urwisko (bazalt, Łądek-Zdrój)	2	3	2	3	10
Szary Kamień (bazalt, Łądek-Zdrój)	2	3	1	2	8
Goszów (gnejs)	3	1	1	2	7
Biała Marianna (marmur, Stronie Śląskie)	1	2	2	1	6
Zielona Marianna (marmur, Stronie Śląskie)	1	2	1	1	5
Krzyżnik (marmur Stronie Śląskie)	1	2	3	1	7
Rogóżka (marmur, Konradów)	1	2	3	1	7
Twierdza (bazalt, Łądek-Zdrój)	1	1	1	1	4
Strachocin (gnejs, Strachocin)	3	1	1	1	6
Nowa Wieś (gnejs, Nowa Wieś)	2	2	1	2	7

Największą liczbę punktów otrzymały wyrobiska Kletno I i II oraz Czarne Urwisko, charakteryzujące się najwyższymi walorami naukowo-educacyjnymi. Jak wcześniej wskazano, obiekty te są udostępniane i wykorzystywane turystycznie (lub były w przeszłości). Wysoką ocenę przyznano kamieniołomowi Szary Kamień, który udostępniany jest obecnie w celach edukacyjnych. Została tam także utworzona strzelnica myśliwska. Ostatni wykorzystywany turystycznie kamieniołom w Goszowie uzyskał w ocenie tylko 7 punktów. Górna część wyrobiska przystosowana jest dla zwiedzających i wysoko oceniona, natomiast dolna jego część jest zdegradowana i niedostępna. Ciekawe przypadki stanowią prywatne (nieczynne) kamieniołomy Krzyżnik i Rogóżka, charakteryzujące się wysoką wartością naukową. Widoczne tam struktury geologiczne (fałdy) oraz występujące minerały powinny być wyeksponowane w celach edukacyjnych. Obecnie znajdują się tam nielegalne składowiska odpadów i miejsca paleniskowe. Pozostałe kamieniołomy, mimo swoich walorów geologicznych, nie nadają się do użytkowania, z uwagi na znaczną degradację i sukcesję roślinności.

Podsumowanie

Potencjał geoturystyczny analizowanych kamieniołomów jest wysoki. Na podstawie przeprowadzonych badań terenowych można stwierdzić, że wiele wyrobisk po odpowiednim przygotowaniu może zostać zaadaptowanych na cele naukowe, dydaktyczne, jak również sportowo-rekreacyjne i kulturalne. W chwili obecnej tylko niektóre kamieniołomy, jak np. w Kletnie, są miejscem realizacji ćwiczeń terenowych studentów różnych kierunków przyrodniczych i młodzieży szkolnej. Jednak wskazany byłby rozwój odpowiedniej infrastruktury. Obiekty te nie są dostatecznie wyeksponowane, brak jest ścieżek dydaktycznych, tablic informacyjno-promocyjnych, elementów małej architektury drewnianej służącej wypoczynkowi. Niektóre wyrobiska podlegają zagrożeniom antropogenicznym, bowiem tworzy się w nich nielegalne wysypiska śmieci i paleniska. W innych, natomiast, widoczna jest niekontrolowana sukcesja roślinności, co sprawia, że kamieniołomy stają się niewidoczne i nieatrakcyjne. Warto także uchronić od zapomnienia i zniszczenia obiekty przemysłowe, poddając je rewitalizacji.

Literatura

- Bieroński J., Socha P., Stefaniak K., Hercman H., Gasiorowski M. 2009. Caves in Rogóżka – origin, sediments and fauna. W: Stefaniak K., Tyc A., Socha P. (red.). Karst of the Częstochowa Upland and of the Eastern Sudetes palaeoenvironments and protection. Studies of the Faculty of Earth Sciences. University of Silesia Sosnowiec – Wrocław: 477-489.
- Ciężkowski W. 1986. Historia górnictwa w dolinie Kleśnicy (Masyw Śnieżnika). Materiały Krajoznawcze Karkonosz. Wyd. SKPS, Wrocław: 5-13.
- Ciężkowski W. 1989. Surowce mineralne doliny Kleśnicy oraz ich eksploatacja. W: Jahn A., Kozłowski S., Wiszniowska T. (red.). Jaskinia Niedźwiedzia w Kletnie. Badania i udostępnianie. Ossolineum, Wrocław: 137-146.
- Doktor M., Miśkiewicz K., Welc E.M., Mayer W. 2015. Criteria of geotourism valorization specified for various recipients. Geotourism 3-4 (42-43): 25-38.

- Don J., Gotowała R., Rippel J. 1994. Wpływ budowy strukturalnej złoża wapieni krystalicznych Rogóżka na warunki eksploatacji. *Górnictwo Odkrywkowe* 6: 33-40.
- Franczak P., Listwan K. 2015. Inwentaryzacja i waloryzacja zasobów przyrody nieożywionej jako podstawa wyznaczania nowych szlaków geoturystycznych na przykładzie doliny Skawicy. *Stud. i Mat. CEPL, Rogów*, 45 (4): 67-74.
- Ihnatowicz A., Koźma J., Wajsprych B. 2011. Wałbrzyski Obszar Geoturystyczny – inwentaryzacja geotopów dla potrzeb promocji geoturystyki. *Przegląd Geologiczny* 59 (11): 722-731.
- Jureczka J., Galos K. 2010. Propozycje kryteriów waloryzacji złóż oraz obszarów prognostycznych i perspektywicznych węgla kamiennego pod kątem ich ochrony. *Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią, PAN*, 79: 289-297.
- Knapik R., Migoń P. 2010. Karkonoski Park Narodowy z otuliną jako geopark krajowy. *Przegląd Geologiczny* 58 (11): 1065-1069.
- Koszela S. 1997. Petrogeneza marmurów z południowo-wschodniej części metamorfiku Śnieżnika (Sudety). *Geologia Sudetica* 30: 59-115.
- Koszela S., Marek A. 2013. Geotourist attractions of the Kleśnica Valley. *Geotourism* 1-2: 13-24.
- Krajewski P., Raszka B. 2011. Śnieżnicki Park Krajobrazowy. Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych we Wrocławiu.
- Marek A. 2015. Walory geoturystyczne Ziemi Kłodzkiej. Przewodnik. Wyd. Silesia. Wrocław.
- Mazurski K. R. 2010. Życie i dokonania Marianny Orańskiej. W: *Marianna Orańska a Ziemia Kłodzka. Muzeum Ziemi Kłodzkiej, Kłodzko*: 9-17.
- Słomka T., Kicińska-Świdarska A., Doktor M., Joniec A. 2006. Katalog obiektów geoturystycznych w Polsce. AGH, Kraków.
- Świerkosz K., Reczyńska K. 2010. *Orchis militaris* L. na Dolnym Śląsku i terenach przyległych. *Acta Botanica Silesiaca* 5: 87-97.
- Urbanowska Z. 1912. *Cudzoziemiec*. Wyd. G. Gebethner i Spółka, Warszawa.
- Zagożdżon P.P. 2004. Geometryczna charakterystyka wystąpień skał zgorzelowych w trzeorzędowych bazaltoidach Śląska. *Prace Naukowe Instytutu Górnictwa Politechniki Wrocławskiej* 106 (30): 233-243.

<http://fakty.interia.pl/dolnoslaskie/news-nie-ma-lata-bez-jaskiniowcow,nId,1324990> [dostęp 20.09.2017]

www.stronie.pl/331/snieznickie-lato-jaskiniowcow-2003-r.html [dostęp 12.06.2017]

Aneta Marek, Anna Wiśniewska
Instytut Geografii i Studiów Regionalnych
Akademia Pomorska w Słupsku
aneta.marek@apsl.edu.pl, anna.wisniewska@apsl.edu.pl